

Platon, Popper, kritika, nasilje

Sažetak:

Kazati da se Platona smatra jednim od najvećih filozofa nije ništa drugo nego ponavljanje tisućama godina stare rečenice. Iako takve (ponekad nejasne) općenitosti često s vremenom izgube oštrinu, ovu će potvrditi i oni interpretatori koji smatraju da je Platonov utjecaj na političku filozofiju vrijednosno negativan. Karl R. Popper bio je taj koji je oštro kritizirao ono što je smatrao Platonovim viđenjem ostvarive političke zajednice, kao i Platonov odmak od Sokratovih učenja. Cilj ovog članka je pokazati da metodologija Popperove kritike nije valjana; upotreba modernih pojmova poput društva ili totalitarizma ne odgovara kontekstu o kojem Popper iznosi vrijednosne sudove, a selektivnost u odabiru citata upućuje na očitu pristranost i netrpeljivost spram Platona. Ovaj se članak može smatrati kritikom Popperove kritike Platona.

Ključne riječi: Politička zajednica, društvo, demokracija, totalitarizam, Platon, Sokrat.

Uvod

U članku *Platon, Popper, kritika, nasilje* tematizira se Popperova kritika Platona. Propituje se i podupire citatima koliko je vjerojatno da je Platon, kao što tvrdi Popper, zagovaratelj spartanskog političkog uređenja i života uopće te je li zaista Platon u svojim spisima davao opis političke zajednice koju je bilo moguće ostvariti ili je ona tek utopijski konstrukt. Upozorava se na nekorektnost pri korištenju suvremenih termina u opisu antičke zbilje. Tematizira se usporedba kršćanstva i Platonova idealna vladara. Nadalje, navodi se niz povijesnih događaja i njihovih protagonista koji demantiraju osnove Popperovih teza te razmišljanja i analize autorâ koji su više nego mjerodavni za procjenjivanje ili pak preuzimanje Platonove »krivice«, ali koje Popper (neposredno) ne spominje. Ukratko se razmatra problematika demokracije kroz prostor i vrijeme njezina postojanja te teškoće u odvajanju historijskog Sokrata od historijskog Platona, kao i njihovih učenja, usprkos uvriježenom mišljenju da je »rani Platon« zapravo »pravi Sokrat«, a sve dalje je »pravi Platon«.

Savršenstvo pradržave i ljubav prema Sparti

Popper navodi za Platona da »On vjeruje da se uzor ili izvorni oblik te savršene države može naći u dalekoj prošlosti, u zlatnom dobu praskozorja povijesti; jer ako svijet s vremenom propada, onda će savršenstvo biti tim veće što se dublje vratimo u prošlost.« (Popper, 2003:24), no taj navod nije točan.

Kao prvo, Platon je svjestan da ljudska zajednica i ona bogova nisu sumjerljive, što i navodi na više mjesta u *Državi* i *Zakonima* (Platon, 2001: 497c). Kao drugo, mitovima se služi samo zato da bi bolje objasnio svoje stavove ljudima koji su odgojeni na mitovima i odbija pisati ono što bi samo nekolicina shvatila (Platon, 1977:341d/e). Kao treće, u *Zakonima* Platon eksplicitno govori o tome kako to što Popper neoprezno naziva »poviješću (države)¹« počinje iznova nakon svake velike prirodne katastrofe, kada je na preživjelima da iznova izgrađuju politički život. Nadalje, Popper kao dokaze interpretira citate Platona kojima sâm sebi skače u usta govoreći kasnije o Platonu kao ksenofobu jer Platon u tom dijelu *Državnika* govori

¹ Koristi se pojam »država« da ne bi došlo do zbrke uslijed službenog naziva literature, iako je prijevod *Politeie* i *Politikosa*, dakle *Država* i *Državnik* neprimjeren jer se o pojmu države može govoriti tek od Machiavellija, dok se tu radi o izvedenicama iz riječi »polis« (grč. πόλις).

da treba, po potrebi, dovoditi strance u grad i učiniti ih građanima.

Popper za Platona kaže da je postao jedan od najuspješnijih zagovornika onoga što bi on nazvao »velikim mitom o Sparti« koji se odnosi na superiornost spartanskog državnog uređenja i načina života. No, nigdje ne objašnjava što onda Platon misli kad kaže: »Imate naime državno uređenje, koje je prikladno za tabor, a ne za stanovnike grada.« (Platon, 1974:666e). Naime, Platon govori kroz lik Atenjanina dvojici, Lakedemonjaninu Megilu i Krećaninu Kliniji o krutosti njihova odgoja koje je neravnomjerno raspoređeno, jer razvijaju gimnastiku nauštrb muzike² te tako podižu hrabre ratnike, ali ne i mudre vladare.

Još jedan snažan argument koji ide protiv Poppera je rasut po mnogim Platonovim djelima, a to je da Sokrat, protagonist platonskih dijaloga, nema preferencija prema nijednom političkom poretku, vladali njime svi, neki ili samo jedan (Platon, 1974:832c; 2001:497b). Najvećim dokazom, uostalom, može se smatrati činjenica da je Sokrat pristao popiti otrov i ne ogriješiti se o zakone demokracije, a odbio je poslušati direktnu zapovijed tiranâ i time svoj život doveo u opasnost: »Pošto je došlo do oligarhije, tridesetorica su, poslavši po mene zajedno s još četvoricom da se skupimo u tolosu, zapovjedili (*corr.*) da se dovede iz Salamine Leont Salaminjanin da bi ga pogubili (...). Tad sam ja međutim pokazao, i to ne riječima nego djelom, da mene ništa nije briga za smrt (...), već da mi je jedino stalo do toga da ne učinim nesveto djelo. I ta vlast, ma kako surova ona bila, nije me mogla preplašiti i natjerati da počinim zločin, nego, pošto smo bili izašli iz tolosa, ona su četvorica poslala u Salaminu i dovela Leonta, a ja sam se zaputio kući. I možda bi me zbog toga pogubili da ona vlast nije ubrzo pala.« (Platon, 2000:32c/d).

Razvidno je iz ovoga da Sokrat nije gajio nikakve simpatije prema spartanskom režimu nametnutom Ateni. Valja istaknuti da Popper ne cijeni Platonovu sposobnost da nepristrano sagleda stvari; Platon se ne zanosi misleći da muzički odgoj treba dobiti neki povlašteni tretman pred gimnastičkim samo zato jer je i on sâm, s današnjeg gledišta, majstor upravo muzičkog, tj. onog spisateljskog. »Unatoč tome što Platon poistovjećuje blagi duševni element sa sklonošću filozofiji i unatoč tome što će filozofija imati tako dominantnu ulogu u kasnijim dijelovima *Države*, on nije nimalo pristran u korist blagog elementa duše ili muzičke, tj. književne naobrazbe. Nepristranost u odmjerenju tih dvaju elemenata utoliko je začudnija što ga navodi da književnoj naobrazbi nametne najstroža ograničenja u uspo-

² Grčki μουσική Kuzmić u *Državi* (2001.) prevodi sa »glazba«, a Gortan u *Zakonima* (1974.) sa »muzika«, jer se pojam odnosi na sve umjetnosti Muzâ, a ne isključivo na glazbu. Muzika se tako odnosi i na npr. čitanje Homera.

redbi s onim što je bilo uobičajeno u Ateni njegova doba. To je dakako samo dio Platonove opće sklonosti da spartanskim običajima daje prednost pred atenskim.» (Popper, 2003:49). Ali, ako je to točno, zašto Platon kritizira spartanski poredak govoreći da je on više tabor nego grad? Uostalom, ne treba zaboraviti na Platonovu nesklonost umjetnicima. On njihova djela smatra tek »kopijom kopije« jer je svaki predmet pojmljiv čulima tek »sjena ideje« i samim time kopija, dok je neka vrst ponovnog utjelovljenja tog predmeta kroz neki vid umjetnosti kopija te kopije.³

Popper je također uvjeren da je Platon zagovaratelj čedomorstva. Analogno zaključuje da ako je Platon ljubitelj svega spartanskog, a Spartanci ubijaju tek rođenu hendikepiranu djecu,⁴ i Platon sukladno tome želi isto. Povod mu je ovaj iznimno sumnjiv citat: »(...) ako se drugima rodi koje kljasto dijete, sakrit će se na tajno i skrovito mjesto, kako već treba.« (Platon, 2001.:460c). Demantiranje stava da Platon zagovara čedomorstvo nalazi se u *Timeju*, gdje se kazuje kako se rdava djeca odvođe u drugi grad, no ne ubija ih se.

Kastinsko, klasno, robovlasničko i komunističko društvo

Popper smatra da Platonova namjera nije bila konstruirati neku buduću državu, nego rekonstruirati majku spartanske države koja je oličenje klasnog, ili još preciznije, kastinskog društva i robovlasništva. No uvodeći pojam kaste, Popper zaboravlja da su kaste po definiciji zatvorene, da ne dopuštaju prijelaz iz jedne u drugu ili dopuštaju samo degradaciju (ovisno o kastinskom statusu roditelja). Nije našao shodnim spomenuti da u gotovo svim dijalozima Platon govori o odgoju i o tome da mladi trebaju biti pravilno odgojeni da bi posjedovali vrline, a budući da među djecom, kako onom vladarâ tako i ostalom, postoji manje ili više *zlata* kojim Platon označava plemenitost i uvjetno rečeno sposobnost da nauče, nema strogog određenja da nema prelazaka iz jedne u drugu »kastu«⁵. Primjerice, dijete

³ Takvo Platonovo stajalište poprilično je zbujujuće s obzirom na njegov raskošni i pažljivo njegovani spisateljski talent. Obrazloženje leži u tome što u njegovo vrijeme proza nije bila smatrana umjetnošću, već samo lirika. No, gotovo je sigurno je da Platon znao svirati liru, a navodno je i prije upoznavanja sa Sokratom bio pisao pjesme, koje je kasnije uništio.

⁴ Spartancima je vojska i fizička sprema vojnikâ bila prioritet pa zbog toga uboga djeca ne bi nosila korist. Ubijali su ih tako što su ih bacali s brda Tajget ili bi ih ostavili vukovima.

⁵ Veći bi predmet spora morao biti o tome kako je uopće moguće da *srebro daje zlato* ili da *dobro uvijek rađa dobro*, ali o tome Popper ništa ne kaže. Također, upotreba pojnova

rođeno u klasi vladara tako može postati čuvar ili vojnik, dok dijete iz klase čuvara može postati vladar.

Iako u *Državi*, Platon govoreći o tri klase nigdje eksplicitno ne spominje roblje, najvjerojatnije je da se ono ipak nalazi u trećoj klasi zajedno s proizvođačima i radnicima. Okolnost postojanja robova nalazi se u pregršt dijelova *Zakona*, *Države* i *Državnika* i nedvojbeno je da oni postoje kao faktor u toj zamišljenoj državi, ali njihov status ipak nije bio kao onaj koji su imali u Rimu, gdje su bili smatrani kao puki *instrumentum vocale*. Iako nisu imali ni približno jednaka prava kao građani, ipak se naziralo barem kakvo-takvo pravo roba; »Ubije li tko roba koji mu nije ništa našao učinio, samo od straha da ne bi pokazao njegova sramotna i opaka djela, ili zbog drugog kojeg takvog razloga, neka za ubojstvo takvog roba pretrpi iste kazne koje bi pretrpio da je ubio građanina.« (Platon, 1974:872c). Jedina isprika koju Grci mogu ponuditi u vezi postojanja ropstva je ta da je bilo uobičajeno porobljavati ne-Helene, dakle barbare, kako bi očuvali svoj način života i zaštitili ga od vanjskih utjecaja. Međusobno porobljavanje među Grcima, Platon nije odobravao (Platon, 2001:469b/c). No, narav Platonovih tekstova nije takva da ohrabruje porobljavanje ikoga, već suprotno, na ropstvo je najvjerojatnije gledao kao na nužno zlo. Nepotrebno je nabrajati sva mjesta u kojima Platon veliča postojanje različitosti običaja, vrijednosti ili jezika među narodima; ta samo u *Zakonima* hvali dojmljivo uređenje perzijskog kraljevstva na satrapije radi glomaznosti zemlje koja je pod perzijskom upravom, a u *Fedonu* ohrabruje na istraživanje susjednih naroda kako bi se što bolje uredili ili razumjeli vlastiti običaji. Pored toga zagovara i dovođenje u grad onih stranaca koji mogu nešto pružiti gradu, ali ne traži da budu dovedeni kao robovi. Takvi stavovi nikako ne upućuju na ksenofobiju, rasizam ili bezrezervno opravdavanje robovlasništva.

Popper analizira tadašnju situaciju koristeći termine nastale dvije tisuće godina nakon tih dijaloga. Govoreći o Platonovom komunizmu, navodi da je ograničen na vladajuću klasu, jedinu koja se mora sačuvati od nejedinstva te, budući da je svo vlasništvo zajedničko, mora također postojati zajedničko vlasništvo nad ženama i djecom; ne smije biti moguće da ijedan član vladajuće klase zna tko su mu djeca ili roditelji. Možemo reći

»društvo« i »kasta« krajnje je nekorektna, budući da Grci žive isključivo u zajednici te ne poznaju društvo (lat. *societas*) kao princip udruživanja. Riječ »kasta« dolazi iz portugalskog i njome se dobiva tek *post festum* objašnjenje tadašnje situacije, što je vrlo nezadovoljavajuće jer obezvređuje kontekst; takva metoda prožima cijeli Popperov diskurs. Opasnost korištenja riječi »društvo« pri opisivanju grčke svakodnevnice je u tome što totalitarizam podrazumijeva uplitanje vladara u društvo koje u konkretnom slučaju ne postoji - Grci ne poznaju princip društva kao instance slobodnog udruživanja. Grč. *ὄμιλία* (hrv. »društvo«) podrazumijeva neposredno druženje, drugovanje, prijateljavanje, a ne gore spomenutu kategoriju.

da, ako već zagovara klase, Platon po definiciji ne može biti komunist, no Popper inzistira na pridavanju modernih vrijednosti Platonu pa ga naziva komunistom, antiliberalom, konzervativcem, rasistom, totalitaristom itd. To je eklatantni primjer metodologijskog i terminologijskog nasilja koje ne uzima u obzir jaz između našeg i njihova doba star više od dvije tisuće godina.⁶

U svakom slučaju, Popper kritizira radikalizam pretvaranja obitelji u širu zajednicu. No, Platon to predlaže isključivo zato jer to vidi kao jedini put postizanja pravednosti, imajući u vidu sklonost roditelja da popuštaju djeci i djece da popuštaju roditeljima prije nego prema neznancima. On želi postići kvantitavno veće zajedništvo sirovim, mehaničkim putem da bi se u ljude usadila nepristranost prema prvima oko sebe. Taj će problem kasnije uočiti i Kant pri postavljanju svoje etike - treba li čovjek spasiti utapajuće dijete zato što je njegovo ili zato što je nemoćno? Platon to rješava na utopistički način, utemeljenjem čitave političke zajednice kao familije.

Što se tiče sintagme »zajedničke žene i djeca, Platon to pobliže objašnjava: »(...) da se nitko ne usudi dirati nikoga plemenita roda ni slobodna osim svoje zakonite žene i da ne troši svoje sjeme u neposvećenim vezama s priležnicama ni u stvaranju kopiladi ni u protuprirodnim jalovim odnošajima s muškarcima.« (Platon, 1974:841d). On jednostavno ističe da je u zajednici potreban suživot muškaraca, žena i djece, koliko god široka ta zajednica bila. Time indirektno daje do znanja koliko je zapravo komplicirano postići takav sklad između obitelji i šire, ali pravednije, zajednice.

Mnogi su u zabludi kad kažu da je Platon mislio da je njegov ideal države nešto ostvarivo, no Platonu je jasno koliko je to teško i zato kaže: »U takvoj dakle državi, bilo da u njoj stanuju bogovi ili sinovi bogova, i to više od jednoga, uz taj način života provode stanovnici vijek u trajnoj sreći. Stoga ne treba na drugom mjestu tražiti uzor državnom uređenju, već držeci se te države tražiti onakvu koja će joj, što je moguće više, biti slična.« (Platon, 1974:739d/e). Jasno piše da se treba truditi ostvariti čim sličniji poredak onom koji je božanski i predviđen za bogove, ali ne isti takav jer je to, kao što je već rečeno, praktički nemoguće.

Popper govori i o klasnim povlasticama i stratifikacijskim nepravdama obzirom na »uzgoj« i naobrazbu pomoćnika koji su jedini ovlašteni nositi oružje. Valja reći da su Atenjani među prvima od Grka prestali nositi oružje, smatrajući to velikom ugodnošću, a ta Platonova misao, osim što je podudarna s atenskom tradicijom, pokazuje da Platon razumije koje su posljedice moguće ako je cijela zajednica militizirana.

⁶ *6 sqq.*

Zatvoreno društvo i cenzura

»Za magijski stav svojstven primitivnom plemenskom ili 'zatvorenom' društvu, karakteristično je, među ostalim, to što ono živi u začaranom krugu nepromjenjivih tabua, zakona i običaja koji se smatraju neizbježnima poput izlaska sunca, mijene godišnjih doba ili sličnih očitih pravilnosti u prirodi. Tek kada to magijsko svojstvo 'zatvoreno društvo' doživi konačan slom, može se razviti teorijsko shvaćanje razlike između 'prirode' i 'društva'.« (Popper, 2003:53).

Takva kritika da je Platon protiv otvorenog društva zapravo je drugi stupanj kritike. Prvi je kritika nesavršenosti (za naše poimanje) utopijske Platonove države, a drugi je jeka te nikad realizirane države u auli historije. Platonova je država na neki način dizajnirana za bivanje *izvan prostora i vremena* jer se od zamišljenog savršenog stanja ne može kretati prema boljemu. Nedvojbeno je da je Platon bio svjestan da je stvarni politički poredak podložan promjeni, a tome u prilog govori i cikličko poimanje vremena koje su Grci imali i koje je upućivalo na ponovni dolazak bivših poredaka. Pravi problem možda i jest u tome što se u stvarnosti (možda je bolje u stvarnosti) država mora mijenjati da bi uopće mogla pokušati biti savršenom. Nove spoznaje, otkrića i dostignuća utječu na čovjeka, ljude i na kraju na državu i iz toga neminovno proizlazi da se svaki politički oblik mora dalje oblikovati, a da nije završen. Upravo činjenica da ljudi nikad nisu bili sposobni za život kakav Platon opisuje u svojem političkom opusu čini tu državu ne-vjerojatnom za ostvarenje. To posljedično mora značiti ne samo da je takva politička zajednica imuna na kritiku, već da je nekorektno upuštati se u vrijednosno raščlanjivanje Platonove konstrukcije. Platonova država zato čvrsto stoji na svojim temeljima iako zapravo nikad nije ni postojala.

»Mora postojati cenzura svih intelektualnih aktivnosti vladajuće klase i stalna propaganda koja će ukalupiti i ujednačiti umove njezinih pripadnika. Sve novotarije na području prosvjete, zakonodavstva i religije moraju se spriječiti ili potisnuti.« (Popper, 2003:77). Popper uporno ignorira da je upravo vladajuća klasa sačinjena od obrazovanih, mudrih, pravednih, umjerenih, razboritih i hrabrih koji su spoznali vječnu i nepromjenjivu ideju vrline. Svaka osoba u toj bi klasi objedinila sve ove dijelove jedne vrline. Baš zato jer se svaki od članova te vladajuće klase približio ideji koja je samo jedna, ne mogu dva ili više umova imati oprečna mišljenja o nečemu kad postoji samo jedna ideja koju su svi spoznali. To nipošto ne znači, kako Popper implicira, da će vladari iz Platonovih djela biti »komunistički robo-

ti«, »čuvari tamnice« ili nešto slično, već da su na neki način transcendirali ljudskost.

Terminološke zablude

»Tvrdim da je izraz 'pravedan' u *Državi* rabio kao sinonim za 'ono što je u interesu najbolje države'.« (Popper, 2003:80). Popper zamjenjuje indukciju dedukcijom, tj. zanemaruje da državu čine ljudi kao djelatnici, a ne obrnuto, pa kvaliteta njihova posla određuje kvalitetu države. Platon polazi od toga da svatko treba obavljati samo jedan posao u državi i to onaj za koji bi njegove prirodne sposobnosti bile najpogodnije. Drugim riječima, nestručnjaci koji obavljaju stručan posao čine nepravdu drugim ljudima, a samim time i državi. Popper u svom razmatranju ovdje polazi od kraja, od već formirane najbolje države, umjesto od početka i procesa formiranja države. Kaže da je grčka upotreba riječi »pravednost« bila iznenađujuće slična ovodobnoj individualističkoj i egalitarnoj upotrebi i time dokida mogućnost višedimenzionalnosti tog pojma, tj. njegovo značenje kao konstitutivnog elementa pravičnosti i pravednosti u punom smislu te riječi, iako navodi da postoje po tom pitanju i mišljenja oprečna njegovu.

Pojam pravednosti (grč. διακοσμή) imao je i svoj gotovo sinonim, jednakost (grč. ισότης), jer su najčešće bili poistovjeđivani, što Popper i prenosi kao zapis iz *Gorgije*. Popperovo pitanje zašto je Platon u *Državi* tvrdio da pravednost znači nejednakost ako je u općoj uporabi značila jednakost, samo je kriva interpretacija *Države* da svatko dobiva onoliko koliko mu pripada. Svi su jednaki u svojoj nejednakosti uslijed određenih događaja. Primjerice, svi su jednaki u tome da će dobiti više novaca ako budu više radili, odnosno manje budu li radili manje. Imaju jednake šanse nejednako zaraditi. Izgleda da je ta formula preteča one liberalističke⁷ da svi imaju jednake šanse postati nejednakima.

Povremeno je teško povjerovati kojim se sve argumentima služi Popper da bi srušio Platonova stajališta, konkretno, ono da je pravednost da svatko čini svoj posao. Popper tako uzima za primjer rečenicu »Ovaj plan da ukradem tvoj novac je moj.« (Popper, 2003.:87). Zaboravlja pritom da Platon višekratno navodi u *Državi* da je pravednost uvijek dobra!

⁷ Pojam »liberalistički« odnosi se ovdje isključivo na liberalizam kao ideologiju. Razlikuje se od pojma »liberalan« koji se odnosi na liberalnost i često ne podrazumijeva ideologijski moment, već »stanje uma« (slobodouman), u svakodnevnom govoru (obje riječi, dakako, dolaze od lat. liber »slobodan«).

Platon i Isus, Sotona i Bog

Svakako je svojevrsni »intelektualni klimaks« sljedeće Popperovo dokazivanje totalitarističnog duha Platonove filozofije; on bira naredni citat iz *Zakona*: »Neka nitko, ni muško ni žensko, nikada ne bude bez vode. I neka se ničiji um ne navikne da išta čini po vlastitom nahodenju; ni iz revnosti, pa čak ni iz objesti. Nego u ratu i usred mira neka svatko gleda svojeg vođu i vjerno ga slijedi. Čak i u najsitnijim stvarima neka bude pod njegovim vodstvom. Npr., neka ustaje, kreće se, neka se pere ili objeduje (...) samo kada mu se to naloži (...) Jednom riječju, neka dugom navikom nauči svoju dušu da i ne sanja o neovisnim postupcima i da za njih postane posve nesposobna.« (Popper, 2003.:92).

Prema njemu, ovdje Platon, taj precijenjeni obožavatelj svega spartanskog, izražava najgnusnije antiindividualističke stavove uopće zamislive. Historiju⁸ je iz Platonovih totalitarnih ralja spasila tek Isusova misao i kršćanska esencija, kako to Popper navodi na prethodnoj stranici. Meni se pak čini neobično važnim istaknuti sličnosti gore navedena Platonova citata, Isusa Krista i kršćanskog učenja. Zamijenimo li Platonovu riječ »vođa« riječju »Isus«, dolazimo do šokantnog zaključka – Platonova država i kršćanstvo počivaju na istim temeljima. Postavlja se pitanje: "Zašto bi apostoli i uostalom svi kršćani trebali slijepo slijediti Isusa, njegove riječi i djela?" Iz istog razloga radi kojeg bi državljani slijedili svog vođu; obje te osobe su ljudski, odnosno nadljudski ideali, oni ne griješe, oličenje su vrlina, ukratko – savršeni su. Jedina je razlika u tome što je kršćanstvo religija i počiva na dogmi, dok je Platonova država racionalno utemeljeni ljudski optimum, a samim time i nešto nadljudsko.

Leonida – »totalitarist« koji je spasio svijet

Što je zajedničko Popperu, *Prljavom kazalištu*, torinskom *Juventusu* i televizorima iz sredine prošlog stoljeća? Odgovor je: crno-bijeli svijet. Iako je Popperov stav o totalitarizmu kao zlu danas općeprihvaćen i smatran samorazumljivim, svjetska se historija ne može svesti na ideal-tipove koji su skovani, figurativno rečeno, jučer. Ako totalitarizam razumijemo kao autokratsko ponašanje vladara, odnosno zadiranje države u privatnu i

⁸ Pojam *historije* odnosi se na ono što se zbiljski dogodilo, dok »povijest« označuje priču, tj. pripovijest o onome što se dogodilo. »Povijest« stoga odgovara pojmu *historiografije*.

civilnu sferu društva, ali uz podršku naroda (koji daje legitimitet) bez obzira na zloćudnost i »poetsku nepravdu« vladarevih odluka, uz sredstva koja omogućuju direktnu komunikaciju na daljinu (npr. putem televizije ili radija), povijest se buni i vraća šamar. Osim što su mnogi autori i filozofi razvijali ideju da nije svaki poredak prikladan svakom narodu ili čak nije uopće moguć,⁹ što zbog karakteristika naroda, što zbog karakteristika geografskog položaja ili veličine zemlje itd., argumentirati da je totalitarizam uvijek i svugdje zlo, iznimno je problematično. Da bi ta problematičnost bila istaknuta, uopće nije potrebno ići u »godine gospodnje«; još u Grčkoj imamo primjer koji očigledno govori da pojam totalitarizma ne može zadovoljavajuće opisati stanje koje je postojalo u V. stoljeću pr. Kr.

Spartanski kralj Leonida tako je, prema Popperu, samo proizvod totalitarne i ograničene Sparte te načina života koji znači patnju, nesreću i smrt, kao i prijetnju demokraciji koju u konkretnom slučaju zastupa Atena. No, povijest nas uči da je upravo taj »nusproizvod antičke čarolije« zaslužan za odupiranje perzijskoj vojsci, koja bi nesumnjivo, da je uspjela, promijenila život koji je preda današnjemu. U 480. godini pr. n. e. Leonida je kod Termopila¹⁰ s vojskom od 5000-7000 vojnika branio klanac, jedini prolaz iz sjeverne u južnu Grčku, masakrirajući ono najbolje od Kserksove vojske. Odolijevao je dva dana, a kada je trećeg dana izdajnik u grčkim redovima imenom Efijalt odao put do grčkih leđa, Leonida je poslao svu vojsku u unutrašnjost, izuzev 300 Spartanaca i nekolicine savezničkih vojnika. Oni su ostali boriti se, svjesni da su osuđeni na smrt i da im nema spasa. Taj prozaičan čin pokazuje da je Leonida, čak i kad bismo ga smjeli nazvati totalitaristom, u svojoj »totalitarističnosti« spasio svijet kakav danas poznajemo. Ono što Popper (neopravdano) zove totalitarizmom, spasilo je demokraciju. Taj događaj jasno pokazuje da svijet nije crno-bijel, već da je siv i da je očito da današnje vrijednosti nisu primjenjive na grčki kontekst. Pojmovi poput »totalitarizma« samo odražavaju tu nesumjerljivost.

⁹ Primjerice, Rousseau tvrdi u *Društvenom ugovoru* (Rousseau, 1978:133-134) da demokracije nikad nije bilo niti će biti, jer ona zahtijeva:

malu državu gdje svi poznaju sve
jednostavnost običaja (time se sprječava mnogo poslova i oštih rasprava)
jednakost u položaju i imućnosti, pravima i ugledu
nikakav ili malo luksuza.

¹⁰ »Termopile« znače »vruća vrata«; grč. θερμός »vruć, vatren«; πύλη »vrata, vratnica«; u pluralu πύλαι »vrata«.

Zaboravljeni kralj Atene

Pojam demokracije danas asocira na opće pravo glasa, slobodne izbore te se poistovjećuje s liberalnim vrijednostima koje uključuju razne slobode, ljudska prava i vladavinu zakona. Ipak, važna je odlika demokracije također ta što ona stoji nasuprot svim ostalim porecima; ona je simbol emancipiranog puka koji u svojim rukama i glasovima drži moć. Demokracija se rodila u krvi, ona je ta koja je donijela jednakost i prava.¹¹ Zato se i svako ustajanje protiv demokracije smatra izdajničkim činom. U mrklom mraku historije, kao svjetionik ističe se ta divna Atena, prvi polis koji je shvatio što je mudrost, pravda i sloboda - to je uobičajena percepcija Atene i njezine demokracije.

No, iako se to gotovo ne spominje, Atena nije uvijek bila demokratska, naprotiv, Atena je bila harmonična cjelina koja je sretno živjela pod okriljem svojih 17 kraljeva. Imajući u vidu da su se između 1200. i 800. g. pr. Kr. dogodile kolosalne promjene na svjetskoj pozornici koje su uključivale seobe naroda,¹² padove moćnih kraljevstava i cijelih civilizacija¹³ te ratove epskih razmjera koje su dotadašnje države jedva preživjele.¹⁴ Slično je bilo i s Atenom. 1068. g. pr. Kr. dogodila se provala Dorana na Atiku. Ta je provala značila i sukob tog grčkog naroda s Atenom koju je tada vodio posljednji atenski kralj Kodro. Atena je iz tog sukoba izašla kao pobjednik uz veoma zanimljive okolnosti. Naime, ishod je tog rata zapravo odredilo proročište u Delfima, koje je kazalo da Atenjani mogu pobijediti jedino ako smrt zadesi njihova kralja. Saznavši za to proročanstvo, Kodro je isprovocirao doransku stražu koja ga je usmrtila, prepoznavši ga tek kad je bilo prekasno. Budući da su Dorani znali za isto proročanstvo, odlučili su se povući i ne izazivati sudbinu.

Tako je Atena bila spašena, ali je ostala bez svog kralja. No, novog kralja nisu izabrali; *nitko* se u cijelom gradu nije osjećao dovoljno vrijednim da bi zamijenio Kodra na tronu. Time je napuštena institucija kralja, a

¹¹ Ova se rečenica dakako odnosi na revolucije u Francuskoj i na sjevernoameričkom kontinentu; ti se događaji nesumnjivo uzimaju kao najznačajniji u procesu oblikovanja demokracije kakvu danas poznajemo.

¹² Primjerice, u tom se razdoblju iznenada pojavljuju Filistejci na području današnje Palestine, po kojima je ona i dobila ime.

¹³ Hetitsko kraljevstvo doslovno se raspalo nakon grubih udara do tada nepoznatih naroda, isto kao i velika Mikena i mnoge njezine kolonije i saveznice.

¹⁴ Egipat se jedva obranio od najezde »Naroda s mora«. To se ime pridaje narodima o čijim se povijesnim putevima zna ništa ili gotovo ništa, a koji se iznenada pojavljuju i uzrokuju pravi metež na tadašnjoj svjetskoj političkoj pozornici.

demokracija je ušla na mala vrata, uz posredovanje arhontâ¹⁵.

Ovaj primjer jasno pokazuje da demokracija ne mora biti rođena iz lokve krvi naroda, već da postoje i oprečne situacije; izvorna je dakle demokracija nastala iz *obožavanja kreposnog monarha*, a ne iz potrebe naroda da zbaciti tiransku i sebeljubnu vlast.

Svrha ove priče nije ocrnjivanje demokracije i njezinih vrlina jer ona ima i svoje velike prednosti. Svrha je prepoznati činjenicu da demokracija nije uvijek najbolje i jedino rješenje, posebice ne dva milenija od doba kada se kao takva propagira.

Postoji li prava demokracija?

Uz svu priču o demokraciji kao »najmanje lošem poretku«, ipak se pojavljuju veliki problemi pri definiranju »najbolje demokracije«. Što je prava demokracija? Je li prava demokracija neposredna, kakva je postojala u antičkoj Ateni ili u socijalističkom zanosu na Kubi¹⁶ ili je pak ona predstavnička (što zagovara Montesquieu), uz delegate koji privremeno predstavljaju suverena? Imaju li pravo glasa svi građani koji plaćaju porez (kao kod Lockea) ili samo oni muški koji su vlasnici i proizvođači materijalnih dobara (kao kod Kanta)? Je li atenska demokracija, Periklova demokracija, koja diskriminira žene, djecu, strance i robove, prava samo zato jer je izvorna? Popper u obranu atenske demokracije kaže da je bila najbliže ukidanju ropstva, no to nije istina.

Atena je bila jednako blizu (ili daleko) kao i svaki drugi polis. Popper okreće glavu od činjenice da su Sparta i Atena dva lica jednog novčića – nasilni, ekspanzioni i pohlepni gradovi. Postoji podjednako mnogo primjera nasilništva i »antidemokratskog« djelovanja; Atena se nikad nije libila pokoriti druge gradove radi njihove eksploatacije, tobože da bi pomogla unutarnje demokratske snage. Pod tom su isprikom napali Samos 440. pr. n. e.,¹⁷ kako nam prenosi Tukidid (Tukidid, 1957.).

¹⁵ Arhonti su članovi vrhovne vlasti u Ateni, državni činovnici. Djelovali su kao deveteročlano tijelo. Sama riječ ἀρχων dolazi od ἀρχω »prednjačim, predvodim«.

¹⁶ Primjer Kube značajan je za dočaravanje nemogućnosti postojanja neposredne demokracije u glomaznim društvima. Kada je Fidel Castro '60-ih davao prijedloge zakona, dva se milijuna ljudi deralo i time odobravalu zakone. U stvarnosti nije bilo objektivne moći da se pojedini članci zakona komentiraju ili izmjenjuju, a kamoli cijeli zakoni.

¹⁷ Postoji sličnost sa suvremenom invazijom SAD-a na Irak, koja se vršila pod izlikom da je Irak »osovina zla«, a da je takva zbog tada postojećeg političkog poretka; trebalo je dakle pod hitno uvesti demokraciju.

Tukidid također prenosi fascinantne pregovore Atenjana i Meljana iz 431. g. pr. Kr, u kojima Atena zahtijeva predaju. Neutralnost nije bila dovoljna; »Ne; ta vaše nas neprijateljstvo ne može toliko povrijediti koliko će vaše prijateljstvo biti dokaz našim podanicima o našoj slabosti, a vaše neprijateljstvo o našoj moći.« (www.gutenberg.org)

Ipak, dokaz da demokratičnost narodu ne ulijeva nužno i druge osobine koje smatramo dobrima je sljedeći: »(...) Meljani su se na milost i nemilost predali Atenjanima, koji su usmrtili sve odrasle muškarce koje su povelj, prodali sve žene i djecu u roblje, a potom poslali petsto kolonizatora i sami naselili mjesto.« (www.gutenberg.org)

Što se može reći u obranu *takve* demokracije? Ne treba čuditi da je upravo zato Sokrat odbio poduprijeti bilo koju političku propagandu ili se sam uključiti u politiku. Demokracija može biti jednako strašna i nepravedna kao i svaki drugi poredak, i »prema van«, i »prema unutra.«

John Stuart Mill i Auguste Comte protiv Poppera

Popperovo mišljenje o Platonu kao o »totalitarnom fanatiku« i antiliberalu nije dominantno kroz povijest filozofije politike. Doajen liberalizma John Stuart Mill, za razliku od Poppera, implicitno iznosi razumijevanje za Platona koje nije temeljeno samo na Platonovim neprijepornim zaslugama u filozofiji. U svojoj utilitarnosti Platonova se vizija savršene države zaista ne kosi mnogo s Millovim liberalizmom, iako su im polazišne točke na dijametralno suprotnim stranama. Naime, tlo je Platonove utopije upravo ono »tko, gdje, kada i zašto« njegova vremena. »Stare zajednice su se smatrale ovlaštenima da reguliraju, a stari filozofi su ih u tome podržavali, sve djelokruge privatnog ponašanja javnom vlašću, navodeći kao razlog to što je država veoma zainteresirana za svekoliku tjelesnu i mentalnu disciplinu svakog svog građanina; to je način mišljenja koji je možda bio prihvatljiv u malim republikama okruženim moćnim neprijateljima, u stalnoj opasnosti da budu oborene vanjskim napadom ili unutrašnjim nemirima, i za koje bi čak i kratko razdoblje popuštanja energije i samokontrole lako moglo biti kobno, te nisu sebi mogle priuštiti da dočekaju blagotvorno trajno djelo slobode.« (Mill, 1988.:46,47).

Već je razvidno pokazano da je Platonova politička misao koju prati disciplina zapravo identična kršćanskoj, Isusovoj misli, koja zahtijeva da ju se prati. Ako je državnik onakav kakvim ga je Platon opisao, a opisao

ga je kao osobu kreposnu u svakom pogledu, zaista nema razloga da se tu osobu ne prati na isti način kao apostoli Isusa. Međutim Popper vjeruje da se u Platonu krije sjeme totalitarizma, a u kršćanstvu spas, iako je u oba slučaja riječ o utopijskoj¹⁸ ideji koju je nemoguće ostvariti u bilo kojem od ovozemaljskih svjetova.

Mill, kao veliki zagovornik ograničavanja moći vladara i postojanja osobnih sloboda, našao je shodnim opravdati historijske nedemokratske i neliberalne poretke i samim time kazao da, ako ne treba tako negativno govoriti o tim porecima, zašto bi trebalo tako gorko govoriti o antičkim teoretičarima državnih stanja?

Optuživati Platona da je kriv za totalitarne režime u XX. stoljeću isto je kao optužiti Sapfu da je kriva za Rimbaudovu poeziju. Jednostavno se previše toga dogodilo u međuvremenu da bi se Platona moglo označiti kao uzročnika tih i takvih režima.

Postoji naime druga teorija koja bi mogla ponijeti nezahvalnu titulu pravog »oca« desničarskih totalitarizama (nacizam, fašizam, frankizam), a to je ona Augustea Comtea, utemeljitelja sociologije. Iako su nacisti inzistirali na Nietzscheu i njegovoj teoriji »Übermenscha« kao teoriji nadmoći arijske, germanske rase te su imali veliku podršku u Heideggeru, u stvarnosti, duhovni otac nacizma je upravo Auguste Comte. On je taj koji je uveo ideju o konzervaciji, podvrgavanju i hijerarhiji s revolucionarnim obratima u znanosti i tehnici. Objedinjavanje reda i napretka morali bi dovesti do pravog političkog sustava, a zloglasni je nacistički režim bio poznat upravo po tome što je inzistirao na tim dvama elementima.¹⁹

I sâm Nietzsche kao da predviđa budućnost njemačkog naroda u totalitarnosti jer u djelu *O koristi i štetnosti historije za život* raspravlja o nesvjesnoj njemačkoj podložnosti totalitarizmu kao podložnosti konvenciji.

Jasno je da se Platona samo s puno mašte može smatrati odgovornim za totalitarizam s desničarskim predznakom. A što je s ljevičarskim? Sva je prilika da je za postojanje bivšeg SSSR-a kao takvog ipak zaslužnije diletantsko tumačenje Marxa nego izvorne Platonove misli. Kao što je općepoznato, Marx predviđa pad kapitalizma i prelazak u komunizam. Interesantno je da se Marxovo viđenje nije obistinilo u kapitalističkim ze-

¹⁸ Grč. οὐ »ne«; τόπος »mjesto«. Utopija je, dakle, mjesto koje ne postoji.

¹⁹ Njemačka je nepovjerljivost u znanstvene postulate bila toliko radikalna da je čak bilo učenjaka koji su osporavali postojanje sile teže i propagirali tezu da predmete na zemlji drže sunčeve zrake! Ogromna ulaganja u znanost trebala su osigurati njemačku premoć u kvaliteti naoružanja. Nije slučajnost da su mnogi njemački stručnjaci završili u SAD-u kao prvaci mnogih znanstvenih kategorija, pogotovo onih koji se tiču nuklearnog oružja (npr. Oppenheimer) i svemirskih istraživanja.

mljama kao što je trebalo, već u siromašnim i zaostalim dijelovima Europe i svijeta. Vizija posvemašnje jednakosti pravi je opijum za potlačeni narod koji je vječno stenjao pod čizmom ohole aristokracije i monarhije i zato nije čudno da se komunizam pokušao ostvariti baš tamo, a ne na bogatom i naprednom Zapadu gdje je dobar dio stanovništva imao dovoljno za život. Komunizam je na Istoku ostao tek u svom prijelaznom obliku socijalizmu te nije nikada zaživio, a pogotovo ne tamo gdje je Marx to zamislio. U takav kontekst stavljati Platona i njegovu *Politeiu* zaista se čini bespredmetnim. Niti je Staljin ikada mogao biti Platonov »politikos«, niti je to mogao Hitler, jer su im obojici nedostajale ne samo karakteristike koje je Platon naznačio kao »politikos« pripadajuće, već ih je iznjedrio posve drukčiji kontekst. Još jednom valja napomenuti da je Platon u svojim djelima opisivao utopijsku državu, ljudski optimum kako ga on vidi i to u vremenskom kontekstu svojeg doba.

Govori li Platon zaista u Sokratovo ime?

Popper je veoma sklon odvojiti Platona i njegovu misao od Sokrata. Ta je shema smišljena tako da »ošteti« Platonovu karizmu kojoj je temelj upravo Sokratovo učenje. Međutim postoje samo četiri povijesna izvora koja govore o Sokratu, a da su bili njegovi suvremenici. To su već spomenuti Platon te Aristotel, Aristofan i Ksenofont.

Problem historijskog Sokrata i njegove filozofije naspram Platonove uvijek je aktualan. Aristotel o njemu govori tek kroz Platona tako da nam to ne odaje važne spoznaje o možebitnoj distinkciji njihovih filozofijâ. Aristofan pak Sokrata spominje isključivo u negativnom kontekstu, kao protagonista svoje komedije *Oblaci*. Sokrat je tu predstavljen kao poluishlapljeni lebdeći čudak koji se izgubio u filozofiji prirode. Taj nam Aristofanov iskaz može biti dokazom da je Platon zaista, pišući o »kasnom« Sokratu kao o osobi koju manje zanimaju materijalne stvari, a više nevidljivi međuljudski odnosi te utjecaj božanskog ili »božanskog« na čovjeka, vrlo dosljedan.

Samo nam dva autora ostavljaju opsežnije podatke koji mogu poslužiti rekonstrukciji Sokratove osobe, a to su Platon i Ksenofont. Ako po Popperovoj liniji odlučimo zanemariti Platonova izvješća o Sokratu, ostaje nam samo Ksenofont. Razlike Platonovog opisa i onog Ksenofontovog nisu toliko značajne, a tamo gdje postoje, čini se da Platonovi podaci da-

Iako bolje pristaju Sokratu kao cjelini. Primjerice, razlika je u tome što Platon navodi da je Sokrat kazivao kako mu *demon*²⁰, unutarnji božanski glas, govori što *ne treba* činiti, a Ksenofont navodi da mu govori što *treba* činiti. Ako bismo ovdje vjerovali Ksenofontu, došli bismo do zaključka da je Sokrat patio od shizofrenije; naime, shizofrenija je duševna bolest, stanje u kojemu pojedinac čuje glasove koji mu nalažu što činiti, ozbiljna i plastična, sasvim uvjerljiva halucinacija. Isto tako, zbunjuje Ksenofontova priča o Sokratu koji tumači mladom Aristodemu zašto bogove valja štovati. Uzmemo li da je Sokrat iz *Obrane* navjerniji Sokrat, on stoji u pristojnom odmaku po pitanju vjerskih načela od Ksenofontovih. Uostalom, da kojim slučajem Platona nije bilo, nikad ne bismo prema krnjim Ksenofontovim bilješkama mogli ustvrditi veličinu koju je Sokrat imao i kojom je djelovao na ljude oko sebe, ali i na mnoge poslije sebe.

Postoji nekoliko teorija o kronologiji Platonovih spisa. Prema jednoj novijoj i donekle vjerodostojnoj podjeli,²¹ spisi se dijele na četiri razdoblja.²² Prvo je »sokratovska faza« u kojoj je Sokrat glavni lik, naglasak je na dijalektici, a djela završavaju u nedoumici, u aporiji. Navodno je u tim spisima Sokratova filozofija najvjernije očuvana. Spise »prijelazno doba« odlikuju Platonove »dogmatske« intervencije u vidu ideja, anamneze, besmrtnosti duše, itd. *Menon* i *Gorgija* smatraju se čak dijalogima koji su nastali u fazi između prve i druge. Spisi »zrelog doba« nadalje produbljuju jaz između historijskog i Platonovog Sokrata, a »kasno doba« Platonova stvaralaštva nosi refleksiju i kritiziranje prijašnjih vlastitih stavova.

Ovakva podjela odgovara Popperu kada želi razlučiti Sokrata od Platona da bi mogao njome podrivati Platonov autoritet. Međutim, argumenti koje se javljaju pri ovoj kronologiji su jednako snažni (ili slabi) kao oni koji tvrde suprotno. Iako se može s velikom sigurnošću reći da su djela upravo tim redosljedom bila pisana, nemoguće je pouzdano ustvrditi kada se neka Platonova teorija razvila. Primjećujemo da je Sokratova starost različita u različitim fazama pisanja, a da i u kasnim dijalogima nalazimo autentična Sokratova stajališta. Tako je recimo u prvoj Platonovoj fazi pisanja Sokrat već starac (npr. u *Obrani Sokratovoj*) dok je u zadnjoj mladić (npr. u *Držav-*

²⁰ Izraz »demon« ovdje nema kršćansko-teološku vrijednost koja označava zlo; grč. δαίμων označava biće koje postoji na nivou između bogova i ljudi. Taj duh, taj demon, nema a priori negativno značenje, ali ni pozitivno; grč. εὐδαμονία, koju prevodimo sa »sreća«, u sebi sadrži εὖ, što znači »dobro«, te δαίμων, »demon, urođeni duh«.

²¹ Vidi <http://www.iep.utm.edu/p/plato.htm>

²² Prvo je »sokratovska faza« (*Obrana Sokratova, Kriton, Protagora, Ion, Lahet, Lisis, Harmid, Eutifron, Država* - I. knjiga), zatim »prijelazno doba« (*Gorgija, Menon, Eutidem, Hipija Manji, Hipija Veći, Kritija, Meneksen*), »zrelo doba« (*Gozba, Fedon, Fedar, Država, Teetet, Parmenid*), te »kasno doba« (*Sofist, Državnik, Fileb, Zakoni, Timej, Kritija*).

niku). Isto tako, u *Fedru* (»zrelo razdoblje«) se najjasnije vidi razlog Sokratove nesklonosti zapisivanju svojih misli i stoga je to jedan od važnijih spisa za određivanje historijskog Sokrata, premda je taj dijalog »kontaminiran« teorijom o idejama. *Menon* također upućuje na ideje i besmrtnost duše, a uzima se kao relativno rani dijalog. U njemu se pojavljuje Anit, jedan od Sokratovih tužitelja kojega Sokrat uvrijedi svojim propitivanjima i koji će se kasnije osvetiti tužbom, a dijalog je pisan nakon *Obrane Sokratove!*

Zaključak koji se nameće je taj da je Platon unaprijed znao što će biti bitan dio sadržaja i prvih i zadnjih dijaloga pa je sukladno tome i pisao. Cijela slika je morala postojati prethodno da bi se akterima dijalogâ mogla dodijeliti prikladna i logički dosljedna uloga. Dijalozi iz svih faza su previše pažljivo isprepleteni da bi se gore navedena klasifikacija uzela zdravo za gotovo. To se mora zaključiti usprkos evidentnim dokazima da je kronologija nastanka dijaloga manje-više pouzdana. Dakle, budući da fizički nastanak dijaloga ne podrazumijeva i nastanak neke Platonove teorije, nemoguće je posve odrediti Sokratovu poziciju spram Platonove.

U svakom slučaju, ono što je Platonova filozofija koja se izriče kroz Sokratova, Timejeva ili usta Stranca iz Eleje, ne kritizira Sokratovu poziciju kao što Aristotel kritizira Platonovu. Pretpostavka je da je Platon mjesta koja je vidio kao slabe točke u Sokratovoj filozofiji nadopunio vlastitim uvidima, ali time i onemogućio sve one koji nastoje »jasno i razgovijetno« razgraničiti njega i Sokrata

Zaključak

Već od prvog poglavlja Popper podriva sâme temelje grčke filozofije iznoseći cijeli niz dubioznih prepostavki i interpretacija. Premješajući izvor ideja (npr. »sve se kreće«) i pojmova (npr. »kozmos«) na nedefinirani teritorij Istoka te kudeći Heraklita kojega su zbog nerazumljivosti tekstova prozvali »mračnim«, kao pobornika aristokracije, Popper elipsom dolazi do zaključka kako je atenska demokracija bila vrhunac svih dotadašnjih i mnogih kasnijih poredaka i zlatna prilika prosperiteta svih (iako zapravo projicira ugroženost demokracije i liberalizma u II. svjetskom ratu). Impli-cira da bismo već prve filozofe trebali smatrati nazadnim, ili bar ne toliko naprednim jer se usprkos svim svojim promišljanjima nisu uspjeli dovinuti istini da je demokracija uvijek, svugdje i u bilo kojem obliku, najbolji po-redak.

Najveća zamjerka Popperove interpretacije Platona ipak je korištenje pojmovnog aparata koji nimalo ne priliči niti odražava stanje stvari. Totalitarizam, društvo, liberalizam itd., jednostavno ne mogu biti stavljeni u kontekst prije svog vremena. Odvode nas na stranputicu prilikom pokušavanja shvaćanja Platona i njegove političke, ali i svake druge filozofije.

Popper također zapada u proturječnost kada u isti mah podržava demokratske snage Atene i smatra ih vodiljama »otvorena društva« te veliča Platonovu »suprotnost«, Sokrata, kojeg je upravo to »otvoreno društvo« smaknulo.

Zanimljivo je da, iako se jezi onoga za što misli da je Platonova anti-demokratičnost i sklonost monarhiji, Popper prihvaća plemićku titulu »Sir« od strane Ujedinjenog Kraljevstva kao nagradu upravo za *Otvoreno društvo*. Taj čin može se legitimno protumačiti kao dodvoravanje monarhiji i odstupanje od egalitarističkih težnji izraženih u samoj knjizi.

Literatura:

- Axford, B., Browning, G. K., Huggins, R., Rosamond, B., Turner, J., 2002.: *Uvod u politologiju*, Politička kultura, Zagreb.
- Comte, Auguste, 1962.: *Kurs pozitivne filozofije*, Kultura, Beograd.
- Herodotus, *The Histories*, www.gutenberg.org
- Kant, Immanuel, 2003.: *Osnivanje metafizike čudoređa*, Feniks, Zagreb.
- Kant, Immanuel, 1974.: *Um i sloboda*, Časopis ideje, Beograd.
- Ksenofont, 1980.: *Uspomene o Sokratu*, »BIGZ«, Beograd.
- Kukoč, Mislav, 1999.: *Je li Platon neprijatelj »otvorena društva«?*, u *Filozofska istraživanja* 72-73, Zagreb.
- Locke, John, 1978.: *Dvije rasprave o vladi*, Mladost, Beograd.
- Majnarić, Gorski, 2000.: *Grčko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb.
- Matasović, Ranko, 2000.: *Kultura i književnost Hetita*, MH, Zagreb.
- Mill, John Stuart, 1988.: *O slobodi*, Filip Višnjić, Beograd.
- Montesquieu, Charles Louis de Secondat, 1989.: *O duhu zakona*, Filip Višnjić, Beograd.
- Nietzsche, Friedrich, 2004.: *O koristi i štetnosti historije za život*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Pauš, Pavao, 1957.: *Atenska robovlasnička demokracija*, Školska knjiga, Zagreb.
- Platon, 2001.: *Država*, Naklada Jurčić, Zagreb.
- Platon, 1977b.: *Državnik*, SNL, Zagreb.
- Platon, 1997b.: *Fedar*, Naklada Jurčić, Zagreb.
- Platon, 1970.: *Fedon*, Kultura, Beograd.
- Platon, 1997a.: *Menon*, Kruzak, Zagreb.
- Platon, 2000.: *Obrana Sokratova*, Demetra, Zagreb.
- Platon, 1977a.: *Sedmo pismo*, SNL, Zagreb.
- Platon, 1981.: *Timaj*, NIRO Mladost, Beograd.
- Platon, 1974.: *Zakoni*, Naprijed, Zagreb.
- Popper, Karl, 2003.: *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji; Svezak I: Platonova čarolija*, Kruzak, Zagreb.

Rousseau, Jean Jacques, 1978.: *Društveni ugovor*, Školska knjiga, Zagreb.

Senc, Stjepan, 1988.: Grčko-hrvatski rječnik, Naprijed, Zagreb.

Thucydides, *History of the Peloponnesian war*, www.gutenberg.org

Tukidid, 1957.: Povijest I, u: Pauš, *Atenska robovlasnička demokracija*, ŠK, Zagreb, 82

PLATO, POPPER, CRITIQUE, VIOLENCE

Boris Stojanović

Summary:

To say Plato is considered to be one of the greatest philosophers means only to repeat a thousands years old sentence. Although such (sometimes vague) generalities with time often lose their edge, this one will be confirmed even by those interpreters who claim that Plato's influence on political philosophy carries negative weight. It was Karl R. Popper who severely criticized what he thought was Plato's view of an achievable political community, as well as Plato's distance from Socrates' teachings. The article has a task to show that Popper's methodology is not valid; use of modern terms like society or totalitarianism is not compatible with the context on which Popper passes judgement, while quotes selected indicate that Popper is rather biased and intolerant concerning Plato. Therefore, the article is to be seen as a critique of Popper's critique of Plato.

Keywords: Political community, society, democracy, totalitarianism, Plato, Socrates.